

سال سوم ، شماره نهم ، پاییز ۱۳۹۵

تأثیر فضاهای عمومی شهری بر احساس ایمنی اجتماعی

(نمونه موردی: محله کن تهران)

مهناز رضوانی^{۱*}، عاطفه دهقان توران پشته^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب، گروه معماری، تهران، ایران.

۲- استادیار و عضو هیئت علمی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب، گروه معماری، تهران، ایران.

*مؤلف مسئول: mehrnaz.rezvani@yahoo.com

چکیده :

از پیامدهای ازدیاد جمعیت و رشد بی‌رویه شهرها، تجمع گروه‌های نامتجانس انسان‌ها در کنار یکدیگر است که سبب مشکلاتی نظیر ناامنی می‌گردد. حضور مردم باعث افزایش حس ایمنی در سطح جامعه و محیط‌های مدنی می‌شود. مهم‌ترین هدف این پژوهش تمرکز بر برخوردهای علمی و عملی با نگاه معمارانه و طراحی شهری در جهت افزایش حس ایمنی در فضاهای شهری است. از آنجایی که محله واحدی کوچکتر از شهر که دارای مجموعه روابط اجتماعی - اقتصادی است، بدین منظور با مشخص نمودن محله کن که یکی از محله‌های اصیل و قدیمی شهر تهران است به عنوان جامعه آماری قصد بر کشف عوامل افزایش حس ایمنی در این مجموعه را داریم. روش تحقیق از نوع اسنادی-کتابخانه‌ای، پرسشنامه و مصاحبه از کسبه، رهگذران است. در نهایت به ارائه راهکارهای جهت افزایش ایمنی، این محله که از اولین و اصیل‌ترین محله‌های پایتخت است می‌پردازیم.

واژه‌های کلیدی: فضاهای عمومی شهری، معضلات اجتماعی، ایمنی، نظارت عمومی، محله کن.

مقدمه :

آماري قصد بر کشف عوامل معضلات و بزه‌کاری در مجموعه شهری داریم. جهت ساماندهی این محله از عوامل جرم و افزایش ایمنی به تبیین راهکارهایی جهت ساماندهی فضاهای عمومی شهری می‌پردازیم. در این راستا سوالاتی به شرح زیر مطرح می‌شود :

۱- منظور از پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی چیست؟

در ابتدای موضوع، ذهن با سوال " چه عواملی در فضاهای عمومی شهر کمک بر افزایش ایمنی در جامعه می‌کنند؟" مواجه می‌شود. مهم‌ترین هدف این پژوهش تمرکز بر برخوردهای علمی و عملی با نگاه معمارانه و طراحی شهری در جهت کاهش و پیشگیری معضلات اجتماعی است. بدین منظور با مشخص نمودن محله کن تهران، به عنوان جامعه

تأثیر فضاهای عمومی شهری بر معضلات اجتماعی و ایمنی:

از پیامدهای ازدیاد جمعیت و رشد بی‌رویه شهرها، تجمع گروه‌های نامتجانس انسان‌ها در کنار یکدیگر است که سبب مشکلاتی نظیر ناامنی می‌گردد. در گذشته به علت ثبات زندگی اجتماعی و اشتراک شدید افراد در آداب و رسوم، عرف و سنت این امر مانع بزرگی برای رفتار مجرمانه محسوب می‌شد. در جوامع کنونی به دلیل مهاجرت و قرارگیری فرهنگ‌های نامتجانس در کنار یک-دیگر، رشد معضلات اجتماعی و کاهش ایمنی در شهرهای بزرگ افزایش یافته است. امروزه شناسایی عوامل معضلات اجتماعی اصلی‌ترین گام در جهت کاهش جرایم محسوب می‌شود.

«طی مطالعات به دست آمده انگیزه، زمان و مکان در وقوع جرم تأثیر بسزایی دارند. در این میان عنصر مکان در بروز ناهنجاری‌ها نقش بسزایی دارد. هر جرمی در شرایط مکانی و زمانی خاصی اتفاق می‌افتد و هر مجرمی مکان خاصی را به منظور اعمال بی‌قانونی خود بر می‌گزیند. بعضی مکان‌ها، فرصت و شرایط مناسبی جهت بزهکاری پدید می‌آورند و بعضی دیگر به دلیل ساختار و شرایط خاص خود مانع بروز ناهنجاری می‌شود.

دیدگاه گذشته پیشگیری از جرم و برخورد با معضلات اجتماعی را تنها وظیفه پلیس می‌دانست، حال در دیدگاه امروزی مشخص است که برای ایجاد هرگونه معضل اجتماعی نیاز به یک ظرف مکانی است که بی‌قانونی در آن رخ می‌دهد و با کنترل و اصلاح آن ظرف مکانی، می‌توان تا حدی جرم را کاهش داد.» [۱]

بهترین روش، تغییر شرایط محیط است. در واقع با طراحی مناسب فضای عمومی شهری، ساماندهی خیابان-ها، ساختمان‌های مسکونی، پارک‌ها و... می‌توان از وقوع فعالیت‌های مجرمانه کاست و موجب بهبود ایمنی در مناطق مختلف محله‌های شهری شد. ساماندهی کالبدی محلات، طراحی عناصر هویت دهنده و نظارتی، تعیین سیاست‌های پیشگیری در فضاهای عمومی و... از جمله توجهات ویژه به مقوله ایمنی شهری بوده است.

۲- چه پیشنهادات و راهکارهایی برای اصلاح وضعیت کالبدی محله و وضعیت ایمنی محله کن می‌توان ارائه نمود؟

۳- تا چه میزان فضاهای شهری بر احساسات و عواطف انسانی تأثیر گذارند؟

۴- چگونه می‌توان به وسیله معماری و شهرسازی نیازهای ضروری انسان که در هرم مازلو تاکید شده را پاسخ داد؟

لذا با بهره‌گیری از مطالعات آماری و تهیه پرسشنامه به تبیین راهکارهای معمارانه به ساماندهی فضاهای عمومی محله کن می‌پردازیم.

در بررسی گذشته و نحوه برخورد با مجرم متوجه می‌شویم که اقدامات جهت بهبود معضلات اجتماعی و حل آن به صورت عمل و عکس‌العمل بوده است یعنی بزهکاری و جرم اتفاق می‌افتد و در نهایت مجرم دستگیر و مجازات می‌شود، در نتیجه همیشه معضل و جرمی هست و باید وقت و هزینه خاصی صرف شود تا عامل آن مشخص شود و به سزای عمل خود برسد در نتیجه هزینه زیادی صرف ساخت زندان‌ها و ندامتگاه‌ها می‌شود، افراد بیگناهی صدمه و آسیب می‌بینند که تنها از طریق شکایت از مجرم و مجازات آن می‌توانند ادعای خسارت کنند که شاید در مواردی مجازات فرد بزهکار هم خسارت و جبران صدمه برای آنها را مهیا نکند و در نتیجه با مشاهده آمار متوجه می‌شویم که با گذشت سال‌ها و مبنا قرار دادن این نظریه از تعداد مجرمین در زندان‌ها نه تنها کاسته نشده و حتی معضلات اجتماعی در محله‌ها بیشتر نیز شده است.

اگر محیط به نحوی طراحی شود که بتواند موجب بهبود نظارت افراد شود، تعلق ساکنان را به قلمرو خود بالا می‌برد و تصویری مثبت از فضا ایجاد می‌کند، فرصت‌های مجرمانه کاهش خواهد یافت و مجرمان از ارتکاب جرم باز خواهند ماند. همچنین با استناد به جمله پیشگیری بهتر از درمان است، توجه به این نظریه باعث صرفه‌جویی در هزینه و وقت شهروندان و سیستم مدیریت شهری خواهد شد. در نتیجه جامعه‌ای پویا که ساکنان آن از امید بالاتری در زندگی برخوردار هستند را مشاهده می‌کنیم.

وقوع جرم، مکان‌هایی ناامن و افراد ولگرد وجود نداشته باشند، به وجود خواهد آمد.

فضاهای عمومی شهری: شهر محلی برای اجتماع

انسان‌ها و نمودی از زندگی اجتماعی افراد یک جامعه است. فضاهای عمومی شهر یکی از مهم‌ترین عناصر شهری در ادوار مختلف هستند. فضاهای شهری به عنوان مکان‌هایی که بیشترین کنش و ارتباط میان شهروندان در آن روی می‌دهد، به نوعی بستر تحولات در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی را فراهم می‌سازند.

فضاهای عمومی شهر، مکان‌هایی هستند که امکان حضور شهروندان را در کنار یک‌دیگر با قابلیت افزایش تعاملات فراهم می‌سازد. حضور مثبت در فضاهای شهری باعث افزایش سرزندگی، تعلق خاطر و رضایت از محیط در افراد جامعه می‌شود. از آنجایی که فضای عمومی شهری می‌تواند محلی برای خاطرات جمعی، فضایی برای تحقق حیات مدنی، فضایی برای گذران اوقات فراغت و ... باشد، لذا این فضاها یکی از عناصر شکل دهنده به کیفیت محیط است. فضاهای عمومی شهر را می‌توان به صورت-های گوناگون از جمله: میدان، بازار، پارک، خیابان، محله، مرکز محله و... در نظر گرفت.

«کرمونا انواع فضاهای عمومی شهری را به عنوان فضاهای قابل دسترس برای همه در سه گروه دسته‌بندی می‌کند:

۱- فضاهای عمومی خارجی (خیابان‌ها، میداين، پارک‌ها و همچنین فضای کنار رودخانه و سواحل)

۲- فضاهای عمومی داخلی (موسسات عمومی نظیر موزه‌ها، کتابخانه‌ها، تالارهای شهری و همچنین ساختمان‌های مربوط به حمل و نقل عمومی مانند ایستگاه‌های قطار)

۳- شبه فضاهای عمومی داخلی و خارجی (پارهای از فضاهایی که به صورت قانونی خصوصی هستند نظیر پردیس‌های دانشگاهی، رستوران‌ها، سینماها و مراکز خرید که می‌توان به عنوان بخشی از عرصه عمومی به حساب آورد.» [۴]

«امروزه فضای شهری مناسب تا حد زیادی امنیت شهر را تامین می‌کند، در حالی که فضای شهری نامناسب از بین برنده امنیت و زمینه‌ساز انواع معضلات و آسیب‌های اجتماعی می‌باشد. فضاهای نامناسب شهری، فضاهای بی-دفاع، محله‌های نا امن، کانون‌های پرتراکم با نظارت کم و نورپردازی نامناسب و ... از عوامل تهدید کننده امنیت شهری و اجتماعی است.» [۲]

امروزه فضاهای معماری تأثیر زیادی بر عواطف انسانی و حالات روحی روانی انسان‌ها دارند، لذا با بررسی تاثیر معماری و طراحی شهری بر حالات و رفتارهای انسانی می‌توان تا حدی معضلات حاکم بر جامعه را کاهش داد. در نتیجه می‌توان امید به جامعه‌ای سالم و شکوفا داشت که مردم آن با سرزندگی و طیب خاطر به فعالیت‌های اجتماعی خود در جهت بهبود اوضاع ادامه می‌دهند.

معماری پیشگیرانه از جرم باید به صورت هوشمندانه، با رعایت اصول شهرسازی از قبیل: زیباسازی، صرفه جویی اقتصادی، رعایت حقوق فردی و اجتماعی و حریم خصوصی فرد هم‌خوانی و مطابقت داشته باشد..

معضل اجتماعی: با توجه به مشکلات امروزی بشر در جامعه، هر شیوه رفتاری که قانون را نقض می‌کند را به نوعی می‌توان آن را معضل اجتماعی دانست. در این پژوهش عمدتاً به معضلاتی که بر اساس نظرسنجی‌های عمومی، شهروندان بیشتر در زندگی روزمره با آن روبرو هستند و واژه دارند مانند: دزدی، زورگیری، سرقت از اتومبیل، خرید و فروش مواد مخدر، تکدی‌گری می‌پردازد. در این پژوهش به موارد کلاهبرداری و تقلب اشاره ای نخواهد شد. می‌توان از معانی مترادف همچون: بزهکاری و جرم نیز در این راستا استفاده نمود.

ایمنی: «در سطح فردی احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان از میزان یا عدم وجود جرم در آن جامعه برمی‌گردد و هرچه میزان فراوانی جرم بالاتر باشد احساس امنیت پایین‌تر است. ولی این احساس ناامنی صرفاً منبعث از عدم وجود امنیت در یک جامعه نخواهد بود. ممکن است در یک جامعه امنیت وجود داشته باشد لیکن شهروندان در آن احساس امنیت نداشته باشند و بالعکس.» [۳] به طور کلی اینگونه می‌توان بیان کرد که، احساس ایمنی در صورتی که شهروندان در آن ترسی از

نظریه‌های پیشگیری از جرم:

مطالعه ارتباط بین محیط و رفتار انسان‌ها پیشینه‌ای طولانی دارد، به گونه‌ای که در طول زمان این ارتباط همواره محل بحث و مناقشه بوده است. در ادامه به بررسی مطالعات انجام شده توسط دیگر محققین در این زمینه می‌پردازیم:

« دیدگاه پیشگیری مکانی بزهکاری در دهه ۱۹۶۰ با کتاب جین جاکوبز تحت عنوان "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی" و کتاب الیزابت وود تحت عنوان "جنبه‌های اجتماعی خانه سازی در توسعه شهری" به ظهور رسید. کتاب جاکوبز اولین کتاب تأثیر گذار، موثر بود که بر عامل فعالیت در خیابان‌ها برای کاهش فرصت‌های بروز جرم تأکید می‌کرد.

در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی علاقه برای اصلاح محیط‌های ساخته شده جهت پیشگیری از بزهکاری پدید آمد. در این کتاب "پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی" نوشته سی ری جفری و کتاب "فضای مقاوم" نوشته اسکار نیومن دارای تأثیر و نفوذ ویژه‌ای بود.

جفری در کتاب "پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی" پیشنهادهاتی برای طراحی شهری ارائه نمود و برای اصلاح طراحی خیابان‌ها، پارک‌ها، ترمینال‌ها، بزرگراه‌ها و... نکاتی بیان کرد تا بدین طریق و با استفاده از این شیوه طراحی، فرصت‌های بزهکاری کاهش یابد و از وقوع بزه پیشگیری شود. [۵]

« اسکار نیومن در خصوص فضای مقاوم، مجتمع‌های مسکونی و بزهکاری در نیویورک مطالعه نمود و دریافت رابطه‌ای معین و قطعی بین نوع طراحی شهری و میزان بزهکاری وجود دارد. او دریافت ساختمان‌های بلند مرتبه-ای که دارای لابی، بالابر، پله فرار یا خروج اضطراری هنگام آتش سوزی هستند و یا پشت بام در دسترس و راهروهای دور از دید عمومی دارند، نسبت به ساختمان‌های با ارتفاع کم بیشتر در معرض بزهکاری قرار دارند. [۵]

« در تحلیل‌های انجام یافته توسط نیومن در خصوص رابطه طراحی و بزهکاری در مجتمع‌های مسکونی، وی بر سه عامل اساسی تأکید می‌کند:

۱- قلمروگرایی

۲- نظارت طبیعی

۳- محیط و تصویر ذهنی

در خصوص قلمروگرایی، او معتقد است یک طراحی خوب می‌تواند مردم را در تعیین قلمرو خویش تشویق کند این امر سبب می‌شود تا آنها از محدوده تحت قلمرو خود در مقابل غریبه‌ها دفاع کنند.

در خصوص نظارت طبیعی، چنین بیان می‌کند که اهالی محل به صورت عادی و اتفاقی فضاهای عمومی و نیمه عمومی محل زندگی خود را زیر نظر دارند و افراد غریبه را در محل شناسایی می‌نمایند. زمانی نظارت طبیعی به وسیله مردم به طور صحیح انجام می‌گیرد که حس قلمروگرایی آنها با طراحی مناسب تقویت گردد.

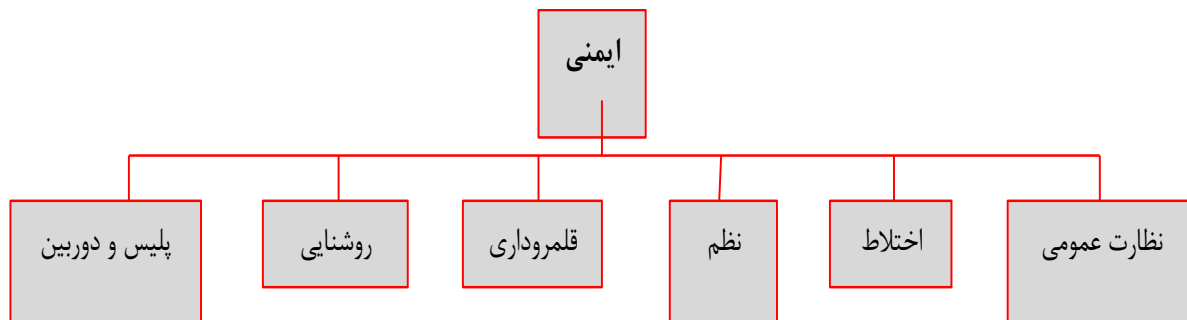
نیومن معتقد است با طراحی فضای مقاوم می‌توان تمامی تأثیرات منفی و نادرستی که سبب ایجاد تصویر ذهنی بد در افراد جامعه می‌شود را خنثی کرد. [۵]

«کلانتری و همکاران ۱۳۹۰، در پژوهش خود تحت عنوان "ایمن سازی فضای کالبدی شهرها در برابر بزهکاری با استفاده از راهبردهای پیشگیری جرم با طراحی محیطی" چنین بیان می‌کنند که، در برخی محیط‌ها با توجه به طراحی کالبدی خاص، احتمال بزهکاری، درست و برخی محیط‌ها مانع و بازدارنده رفتارهای مجرمانه است. همچنین به سه عامل نیومن تأکید از قبیل قلمروگرایی، نظارت طبیعی و محیط و تصویر ذهنی اشاره می‌کنند. [۶]

«حیدری و همکاران ۱۳۹۰، در بررسی خود تحت عنوان "پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی" چنین بیان می‌کنند که، از آنجا که جرم و پدیده شهرنشینی با یکدیگر ملازمه دارند، در پاره ای از کشورها مدیریت پیشگیری از جرم به وزارت مسکن و شهرسازی و شهرداری‌ها محول شده است. در این میان تحلیل فضایی جرایم با رویکرد کانون‌های جرم خیز به صورت راه‌کاری موثر برای کنترل پیشگیری از جرایم شهری است. این تحلیل‌ها به مدیریت شهری و سایر مسئولان ایمنی شهر از جمله مسئولان قضایی و انتظامی این امکان را می‌دهد که با اقدامات پیشگیرانه شامل شناسایی محدوده‌های جرم‌خیز شهر ارائه راه‌کارها برای ایمن سازی و بهبود شرایط فعلی و اقدامات کنترل و

در آن احساس آرامش و رضایت خاطر کنند، دارای ایمنی می‌باشد. در واقع اطمینان خاطر شهروندان ناشی از هراس نداشتن آنها از هرنوع تهدید و خطر علیه عوامل مختلف شود. از این رو می‌توان مؤلفه‌هایی برای ایمنی تعریف کرد که سبب افزایش ایمنی در فضاها و خیابان‌های شهری شود این مؤلفه‌ها بر اساس نظریات نظریه پردازان بدست آمده و در نهایت توسط پرسشنامه‌ای در محدوده مورد بررسی واقع گردید. نمودار زیر عوامل موثر بر ایمنی را نشان می‌دهد و در ادامه توضیحاتی در این زمینه داده شده است.

نمودار ۱: مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ایمنی (ماخذ: نگارندگان)

نظارت عمومی:

«حضور فعال مردم در شهر را می‌توان به عنوان مهم‌ترین از عوامل افزایش امنیت در فضای شهری دانست. تسلط، دیدن فضا و دیده شدن توسط مردم موجب ایجاد حس ایمنی است. چرا که تجمع گروهی از مردم، محیطی امن ایجاد می‌کند که موجب عدم ترغیب به جرم و جنایت می‌شود.» [۷]

اسکار نیومن بر این عقیده است که، « ساکنان باید قادر به ارزیابی آنچه پیرامون و در مکان‌های همگانی بیرون و درون ساختمان رخ دهد، باشند. برای مثال پنجره‌ها نه تنها باید سازگار با طراحی داخلی خانه، بلکه با توجه به فضاهای همگانی درونی و بیرونی در چارچوب ساختمان تهیه شوند و نیز بهتر است همه مکان‌های مشترک ساختمان از خیابان بیرون ساختمان رویت پذیر باشند، و چنانچه مقررات اجازه دهد، باید از پنجره‌های واحدهای مسکونی دید داشته باشد.» [۸]

به عقیده جیکوبز، «یک خیابان شهری که در درون خود برای مواجهه با بیگانگان و حفظ سرمایه‌های خود، فارغ از حضور بیگانگان تجهیز شده است باید دارای سه کیفیت اصلی باشد:

- ۱- مرزبندی روشن بین فضای عمومی و خصوصی آن وجود داشته باشد.
- ۲- چشم باید به روی خیابان گشوده باشند، چشمانی که به صاحبان خیابان تعلق دارند.
- ۳- پیاده‌راه‌ها باید پیوسته مورد استفاده قرار بگیرد.» [۹]

حضور و تعاملات اجتماعی افراد در فضاهای عمومی شهری، باعث افزایش تعلق خاطر به محیط و افزایش نظارت عمومی در آن مکان می‌کند. فضاهای عمومی شهری با حضور مردم در آن مکان تعریف می‌گیرند و شکل می‌یابند، استفاده از جاذبه‌هایی برای حضور و

شود.» [۱۲] این مبحث نشان از عدم نظارت بوده و این نبود کنترل مسبب عدم احساس، امنیت مردم می‌شود.

قلمرو داری:

«احساس انسان در فضا وابسته به قلمرو یا فضاهایی است که به او تجربه حس امنیت می‌دهد و این گونه نواحی بر رفتارهای انسان اثر می‌گذارند و در نتیجه انسان بر انواع فضاهایی که احساس مختلفی را از قلمرو در او ایجاد کند رفتار خاصی را بروز می‌دهد.» [۱۳] می‌توان قلمرو داری را احساس تعلق خاطر به فضا و محیط دانست، هر چه میزان خاطره جمعی در محیط بیشتر باشد حس تعلق خاطر و قلمرو داری و به دنبال آن حفاظت از محیط بیشتر می‌شود.

روشنایی:

به طور اصولی، انسان برای رسیدن به هدف والای انسانی بعد از بر آوردن نیازهای فیزیولوژیکی نیاز به وجود امنیت و احساس ایمنی دارد و در این میان مهمتر از ایمنی، موضوع احساس آن است. یکی از مولفه‌های مهم در احساس ایمنی در فضاهای شهری، روشنایی می‌باشد. «تاریکی در شب با کاستن از دامنه ادراک انسان هم از نظر روانی ترس‌انگیز است و هم می‌تواند پوششی باشد برای بسیاری از رفتارهای معارض امنیت، بنابراین روشنایی در ایجاد امنیت موثر است. لذا برای دستیابی به آن باید تاریکی، گوشه‌های پنهان، کم تردد و کم نور را که به وجود آورنده محیط‌هایی برای فعالیت بزهکاران است، کنترل کرده و به طرق مختلف آنها را حذف نمود که از جمله اقدامات آن نورپردازی می‌باشد.» [۱۴]

حضور پلیس و دوربین:

«گرچه نقش عملکردی پلیسی، می‌تواند احساس امنیت شهروندان را افزایش دهد ولیکن مردم خواستار یک نقش پلیسی از پلیس هستند، نه ایفای نقش فرهنگی و آموزشی صرف. عملکرد پلیس صرفاً توانمندی عملیاتی نیست بلکه رفتار حرف‌های و عملکرد اجتماعی پلیس در کنار آن، احساس امنیت شهروندان را تحت تاثیر قرار خواهد داد. لذا عملکرد پلیس به تنهایی نمی‌تواند بر احساس امنیت شهروندان اثرگذار باشد. بنابراین، پلیس در

تعاملات مردم در این فضاها کمک شایانی بر افزایش امنیت در محیط می‌کند.

اختلاط کاربری:

یکی دیگر از مسائل که باعث کاهش جرم و افزایش امنیت می‌شود اختلاط کاربری می‌باشد. اختلاط بهانه‌ای جهت باز دیدن و حضور مردم در طول شبانه روز محسوب می‌شود. علت اهمیت این موضوع، تنوع و همسوسازی کاربری‌ها می‌باشد که سبب حضور افراد در ساعات مختلف روز، ایجاد امنیت در فضاها و خیابان‌های شهری می‌شود. دکتر پاکزاد نیز بر این امر اشاره دارد و حذف کاربری‌های زماندار و اداری از فضا و همچنین ایجاد واحدهای مسکونی در طبقات بدنه مسیر را سبب امنیت بیشتر مسیر و امکان نظارت فضا در طول شبانه روز می‌داند.

« نیومن در این زمینه به بیان خانه‌ها همراه با امکانات تجاری، فرهنگی و اجتماعی می‌پردازد و این موضوع را کمک به بهبود امنیت فضاها یا خیابان‌های شهری می‌داند.» [۱۰]

یک کاربری اصلی هرچه که باشد، به مثابه خالق تنوع شهر به تنهایی ناکارآمد است. هنگامی که یک کاربری اصلی به صورتی موثر با کاربری اصلی دیگری که مردم را در زمان‌های مختلف به خیابان می‌کشاند، ترکیب شود، از نظر اقتصادی اثر محرک دارد و محیطی مساعد ایجاد می‌کند.

نظم بصری:

« بی‌نظمی در ذهن افراد به عنوان نشانه‌ای از عدم نظارت قانون بر محیط تلقی می‌شده و افراد در ذهن خود فضاهای شهری را خارج از کنترل فرض می‌کنند. بدین ترتیب نه تنها نسبت به آن تعلق خاطر نمی‌یابد، بلکه از آن دوری نیز می‌کنند.» [۱۱]

« علائم مربوط به بی‌نظمی‌های اجتماعی و فیزیکی نظیر نوشته‌ها و نقاشی‌هایی که روی دیوارهای شهری کشیده می‌شوند و یا تخریب اموال عمومی، محیط را غیر قابل کنترل و غیر قابل پیش‌بینی می‌نماید. تخریب اموال عمومی نوعی واکنش نسبت به عدم رضایت شهروندان از محیط زندگی‌شان، مربوط به نوعی بحران در مناسبات اجتماعی است که در آن تعلق به مکان ایجاد می‌گردد و منجر به تخریب اموال به عنوان رفتاری ضد اجتماعی می‌-

روندی تدریجی تبادل ایجاد کرده که خود عامل شکل-گیری هویتی ویژه برای سیمای محله است. به طور کلی حفظ عناصر طبیعی شامل رودخانه کن و باغات برای این محل منجر به توسعه پایدار محلی شده که باعث تقویت احساس تعلق خاطر به محله می‌شود. محله کن در غرب منطقه ۵ شهرداری تهران قرار گرفته و از شمال به بزرگراه ایران پارس و محله بهاران، از شرق به بلوار کوهسار(سولقان) و محله جنت آباد مرکزی، از جنوب به بزرگراه و محله اندیشه و از غرب به مسیل کن و منطقه ۲۲ شهرداری تهران محدود می‌گردد. دارای قدمت بسیاری است و بقعه‌ها و اماکن مذهبی زیادی گواه هویت و ارزش‌های فرهنگی این محله است. دیگر ویژگی‌های این محله در جدول ذیل طبقه‌بندی شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های محله کن [۱۷]

منطقه	۵
ناحیه	۲
مساحت محله سال ۱۳۸۸ (هکتار)	۸۲/۴۷
جمعیت سال ۱۳۸۸ (نفر)	۱۷۳۰۰
بعد خانوار	۳/۷
تراکم ناخالص جمعیت در سال ۱۳۸۸ (نفر در هکتار)	۲۰۹/۸
مساحت محله در افق طرح (هکتار)	۱۴۸/۴
جمعیت در افق طرح (نفر)	۳۱۳۲۷
تراکم ناخالص جمعیت در افق طرح (نفر در هکتار)	۲۱۱/۱

بررسی‌های صورت گرفته در محله کن:

با توجه به افزایش جمعیت و قیمت منطقه‌ای مناسب، شاهد افزایش جمعیت مهاجر در این محله هستیم. اسکان کارگران فصلی، اتباع خارجی که عمدتاً افغانی هستند ضرورت بررسی ایمنی در این محله را می‌طلبد.

به منظور شناخت و تحلیل جامعه آماری پرسشنامه-هایی بین مردم محله توزیع گردید که شامل سوالاتی جهت شناخت بهتر جامعه آماری است. در ادامه به تحلیل اطلاعات کسب شده از پرسشنامه می‌پردازیم:

۱- بررسی دلایل زندگی ساکنان در محله:

حین انجام وظایف و ماموریت‌های سخت و انتظامی، باید رفتارهای خود که شامل آموزش‌های حرف‌های پلیس و فعالیت‌های اجتماعی است؛ در تعامل با جامعه تقویت تا با ارتقاء کیفیت عملکرد نیروی انتظامی در سطح جامعه، احساس امنیت شهروندان نیز افزایش یابد» [۱۵]

حضور پلیس اگرچه به تأمین ایمنی منجر می‌شود ولی برای بعضی از ساکنین اضطراب انگیز است. استفاده از دوربین مداربسته در نقاط بحرانی فضاهای عمومی شهری امکان کنترل ۲۴ ساعته محل را برای پلیس ایجاد می‌کند، همچنین مجرمین با درک ثبت و ضبط ۲۴ ساعته وقایع در آن محیط از ارتکاب جرم در آن محل باز می‌مانند. از محاسن استفاده از دوربین مدار بسته، افزایش حس آرامش و کاهش اضطراب ساکنین در فضای عمومی شهری است.

بررسی محله کن:

کن به جهت سابقه طولانی و حسن شهرت حضور علویان و شیعیان مخلص همواره مأمین و پناهگاه امامزاده‌ها و نواده ائمه اطهار (ع) بوده است. قرار گرفتن مدفن ۵ امامزاده در این محله، دلیلی بر صدق این مدعا می‌باشد. امامزاده جعفر(ع)، امامزاده شعیب (ع)، امامزاده محمد (ع)، امامزاده کابل حسین (ع)، امامزاده سید محمدرضا (ع). «محله کن امروز وارث روستای تاریخی کن می‌باشد. ماری ژان موله نویسنده کتاب سرزمین جاوید بیان می‌دارد: در ری آتشکده‌ای بود بزرگ و آن بر بالای کوهی بود به نام کن که ۲۵۰۰ سال قدمت داشته و حتی بعد از اسلام هم روشن بود و در جای دیگری آمده است که وقتی مغول‌ها به ایران حمله کردند، قحطی و خشکسالی می‌آید. لذا عده‌ای به داخل کن آمده و قوت و غذا با خود می‌برند. در گذشته زلزله‌ای شدید به کن خسارات زیادی وارد آورده و گرنه شاهد آثار تاریخی بیشتری در این ناحیه می‌بودیم.» [۱۶]

از جمله عناصر طبیعی هویت بخش محله، باغات کن می‌باشد که تأثیر زیادی در لطافت آب و هوا و شادابی محیط دارند. حفظ و نگهداری این فضاهای طبیعی که از جمله مطلوبترین فضاهای محله به شمار می‌آیند کمک شایانی در جهت ارتقای کیفی و محیط عرصه‌های عمومی محله دارد بدین ترتیب محیط طبیعی و مصنوع طی

محلّه هستیم که اکثر آنان اتباع خارجی و افغان‌ها هستند. می‌توان عمده دلیل سکونت مهاجران به این محلّه را قیمت پایین زمین و ملک در این محلّه دانست. این موضوع باعث مشکلات بسیاری همچون کمبود ایمنی، تداخل فرهنگ‌ها و افزایش معضلات اجتماعی و در نهایت مهاجرت ساکنین بومی متمکن این محلّه به محلّه‌های دیگر است.

جدول ۴: تمایل به زندگی در محلّه کن (ماخذ: نگارندگان)

درصد	فراوانی	تمایل به زندگی در محلّه
۱۲	۶	خیلی زیاد
۷۲	۳۶	تاحدودی
۱۶	۸	کم
۰	۰	خیلی کم
۱۰۰	۵۰	مجموع

۴- میزان تعاملات و ارتباط ساکنین با یکدیگر:

۵۲٪ ساکنین تعامل و ارتباط زیادی با دیگر اهالی محلّه دارند. این موضوع می‌تواند نقطه عطفی به منظور افزایش نظارت عمومی و امنیت در محلّه باشد. از طریق مدیریت و برنامه‌ریزی هوشمندانه می‌توان به کمک همین موضوع به افزایش سطح هویت و فرهنگ محلّه کمک فراوانی نمود.

جدول ۵: میزان تعامل و ارتباط ساکنین با یکدیگر در محلّه کن (ماخذ: نگارندگان)

درصد	فراوانی	میزان تعامل و ارتباط ساکنین با یکدیگر
۵۲	۲۶	خیلی زیاد
۴۸	۲۴	تاحدودی
۰	۰	کم
۰	۰	خیلی کم
۱۰۰	۵۰	مجموع

۵- محل ارتباط و تعامل ساکنین با یکدیگر:

اغلب ساکنین در فضاهای عمومی باز شهری نظیر خیابان، میدان، کوچه و ... با یکدیگر تعامل دارند. این امر

بر طبق پاسخ ساکنین به سوال ۷ پرسشنامه، عمده دلیل سکونت در محلّه بومی بودن یا به عبارتی دیگر ولادت در محلّه است و پس از آن شغل و قیمت پایین مسکن دلایل دیگر سکونت در محلّه کن است.

جدول ۲: دلیل سکونت اهالی محلّه کن (ماخذ: نگارندگان)

درصد	فراوانی	دلیل سکونت
۵۲	۲۶	متولد همین محلّه هستیم
۲۴	۱۲	به دلیل شغل
۰	۰	شرایط آب و هوا
۲۴	۱۲	قیمت پایین مسکن
۱۰۰	۵۰	مجموع

۲- بررسی دلایل مهاجرت به محلّه کن:

بر طبق پاسخ ساکنین، عمده دلیل مهاجرت به این محلّه ارزان بودن قیمت مسکن و پس از آن نزدیکی به محل کار است.

جدول ۳: دلیل مهاجرت به محلّه کن (ماخذ: نگارندگان)

درصد	فراوانی	دلیل مهاجرت به محلّه
42	21	ارزان بودن مسکن
10	5	شرایط بهتر زندگی
20	10	نزدیکی به محل کار
16	8	شرایط آب و هوا
12	6	حضور خانواده
100	50	مجموع

۳- رضایت و تمایل به زندگی در محلّه:

۷۲٪ ساکنین تا حدودی تمایل به زندگی در محلّه کن دارند. هر سال شاهد مهاجرت گروه‌های خاص به این

منظور از فضاهای خالی از سکنه وجود زمین‌های بایر و خرابه در سطح محله است که امکان زورگیری و خفت-گیری را در محله افزایش می‌دهد.

تصویر ۱: نمونه ای از فضای خالی از سکنه در محله (ماخذ: نگارندگان)

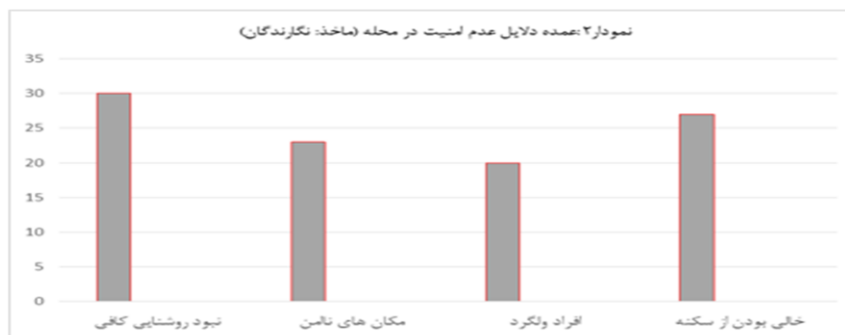
به دلیل وجود کمپ ترک اعتیاد و کارگاه‌های ساختمانی در سطح محله، وجود کارگران فصلی و اتباع خارجی در محله، همچنین به دلیل وجود خرده فرهنگ-های گوناگون ناشی از مهاجرت افراد ذکر شده، وجود افراد مزاحم و خطرآفرین در محله جزء دیگر عوامل مهم در ناامنی محله به شمار می‌آید.

توجه و تمرکز بسیاری جهت بهسازی و ساماندهی فضاهای باز عمومی شهری را نشان می‌دهد.

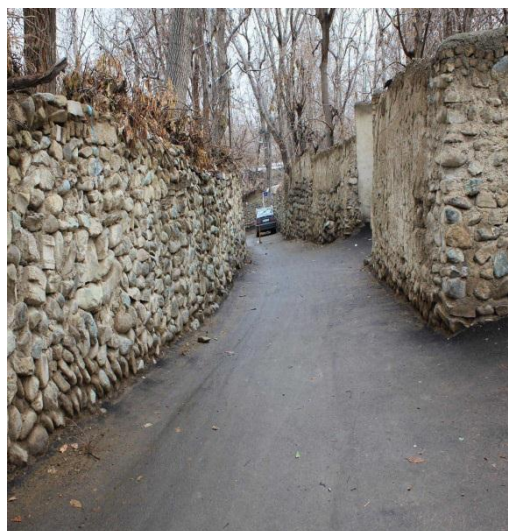
جدول ۶: محل تعامل و ارتباط ساکنین با یکدیگر در محله کن (ماخذ: نگارندگان)

محل ارتباط و تعاملات ساکنین	فراوانی	درصد
منزل	۴	۸
مشاعات آپارتمان یا خانه	۰	۰
فضاهای باز شهری (خیابان، میدان و...)	۲۴	۴۸
فضاهای سبز و پارک‌ها	۲	۴
اماکن مذهبی (امامزاده‌ها، حسینیه‌ها و...)	۱۲	۲۴
فضاهای عمومی سرپسته (آموزشی، فرهنگی و...)	۸	۱۶
مجموع	۵۰	۱۰۰

طبق بررسی‌های صورت گرفته شده که به صورت میدانی و حضور در بخش‌های مختلف محله شکل گرفته شده است، عوامل ناامنی در محله به صوت نمودار تدوین گردیده است:

به دلیل بافت ارگانیک و وجود معابر کم عرض و پر-پیچ و خم در سطح محله، همچنین کوچه باغ‌های کم عرض که در ساعاتی از شب به صورت خلوت در محله دیده می‌شوند، از عوامل ایجاد ناامنی در محله به شمار می‌آیند.

تصویر ۲: فضاهای ناامن در محله (ماخذ: نگارندگان)

یکی از مهمترین عوامل ایجاد ناامنی و تشدیدکننده حس عدم امنیت کمبود روشنایی کافی در معابر است. این عامل تشدیدکننده ناامنی در دیگر عوامل فوق ذکر نیز است، لذا با افزایش روشنایی در سطح معابر و فضاهای بحرانی می‌توان از افزایش ناامنی در سطح محله کاست. در ادامه یافته‌ها را از طریق مدل SWOT بررسی می‌کنیم:

جدول ۷: نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید (ماخذ: نگارندگان)

تهدیدها	فرصت‌ها	ضعف‌ها	قوت‌ها	
تعارض و عدم ارتباطات بومی‌ها و مهاجرین محله	افزایش برنامه‌های فرهنگی به منظور یک‌پارچه نمودن فرهنگی محله از طریق سرای محله، مرکز محله و...	وجود خورده فرهنگ‌ها و تعارض بین فرهنگ‌ها و آداب و رسوم.	در فضاهای عمومی شهری باز، حضور و تعامل بیشتری نسبت به دیگر فضا را شاهد هستیم.	حضور مردم
عدم حضور مردم در ساعاتی از شب در بخش‌هایی تنها یک کاربری دارند.	اختصاص کاربری‌های فرهنگی و تفریحی در زمین‌های بایر و موات در محله	در دسترسی‌های فرعی، تنها کاربری مسکونی مشاهده می‌شود	در مسیرهای اصلی شاهد کاربری‌های مختلف هستیم	اختلاط کاربری‌ها
ساخت و سازهای نامتناسب با بافت ارزشمند محله، حضور معتادین در فضاهای متروکه	ایجاد تناسبات زیبا در بنای نوساز وجودابنیه با فرم کالبدی هویت‌مند	مرتفع سازی در ساختمان‌های امروزی با ارتفاع-های ۵ تا ۸ طبقه	وجود عناصر تاریخی، باهویت و ارزشمند	نظم بصری
نبود احساس تعلق به محله	اختصاص کاربری‌های فرهنگی و تفریحی در زمین‌های بایر و موات	نبود حضور مستمر رهگذران در کوچه باغ‌ها	وجود بقایای متبرکه، حسینیه‌ها و مساجد در سطح محله	قلمرو داری
دزدی و حضور معتادین در ساعات نیمه شب در خیابان‌ها و کوچه‌های تاریک	ایجاد روشنایی مناسب	فقدان نور پردازی مناسب و کمبود چراغ در کوچه باغ‌ها	وجود تعدادی تیر چراغ برق و چراغ در کوچه‌ها	روشنایی
دزدی و حضور معتادین در محله	قرار دادن دوربین-های امنیتی در نقاط اصلی محله	کمبود دوربین‌های امنیتی در نقاط اصلی محله	وجود پاسگاه در محله	پلیس و دوربین امنیتی

ارائه راه کارها و پیشنهادات:

با توجه به قدمت محله کن و ارزش تاریخی این محله و حفظ ایمنی در آن، راه کارهایی به شرح ذیل ارائه شده است:

- ۱- طبق بررسی دلایل زندگی ساکنان در محله، بیش از نیمی از افراد ساکن، متولد محله کن هستند و از سویی با بررسی رضایت و تمایل به زندگی در محله، ۷۲٪ جامعه آماری تا حدودی راضی به سکونت در محله هستند. لذا با افزایش فعالیت‌های فرهنگی در مساجد و تکایا که از شاخص‌ها و گره‌های مهم محله هستند، می‌توان حس قلمروداری افراد محله را افزایش داد.
- ۲- پس از بومی بودن، قیمت پایین مسکن و شغل جزء مهم‌ترین دلایل مهاجرت به محله کن هستند، از سویی شاهد زمین‌های بایر در محله هستیم، می‌توان با زون‌بندی مناسب و اختلاط کاربری‌های مختلف در زمین‌های بایر و ارائه تسهیلات به مشاغل مختلف، درآمدزایی و اختلاط کاربری‌ها در بخش‌های مختلف محله را ایجاد نمود.
- ۳- نظر به این که تعاملات ساکنین در فضاهای باز شهری درصد بالایی را به خود اختصاص داده است، با ایجاد نقاط مکث و استراحت و ایجاد فضاهای تجمع می‌توان نظارت عمومی را در بخش‌های مختلف محله افزایش داد.
- ۴- با افزایش روشنایی در معابر و قرار دادن دوربین‌های مداربسته در گره‌ها و مکان‌های جمعی، ایمنی در محله افزایش می‌یابد.

نتیجه‌گیری:

ایمنی جزء نیازهای اصلی و مهم در هرم مازلو برای رسیدن به رشد و شکوفایی است. احساس ناامنی از تهدیدهای موجود را می‌توان معضلی برای زندگی انسان به شمار آورد. بنابراین ایمنی در عرصه‌های مختلف شهری مورد توجه می‌باشد. عرصه‌های عمومی شهری ما باید به گونه‌ای باشد که بتوان بدون حضور پلیس توانایی ایجاد

محیطی امن داشته باشد. طبق بررسی‌هایی که صورت گرفت می‌توان پلیس را یکی از عوامل احساس امنیت دانست اما عوامل دیگری نیز در افزایش حس امنیت تأثیر گذارند.

محله کن دارای پاسگاه و برخوردار از نظارت پلیس در سطح منطقه است. از سویی تعاملات اهالی در محله عمدتاً در فضاهای باز شهری صورت می‌گیرد که این یکی از نقاط مثبت بر افزایش امنیت از منظر نظارت عمومی است. با توجه به اصالت این محله و قدمت تاریخی آن، این محله بافت ارگانیک و روستایی خود را حفظ نموده است، اما امروزه با ساخت و سازهای نامناسب و تراکم‌های مغایر با بافت اصیل و ارزشی این محله، بی‌نظمی بصری در محله را شاهد هستیم که این خود یکی از عوامل کاهش ایمنی به شمار می‌رود. با قراردادن دوربین‌ها مداربسته در گره‌های اصلی محله امکان نظارت بر محله افزایش می‌یابد و از معضلات اجتماعی کاسته می‌شود.

تخصیص کاربری‌های مختلف فرهنگی، آموزشی و رفاهی در زمین‌های بایر و موات، باعث افزایش اختلاط کاربری‌ها و نظارت عمومی در بخش‌های مختلف محله می‌شود. همچنین افزایش روشنایی در مسیرهای فرعی و کوچه باغ‌ها باعث افزایش حس ایمنی، کاهش حضور معتادان و بزهکاران در مکان‌های کم نور و فرعی می‌شود. و در نهایت بهسازی مسیرهای پیاده و مسیرهای فرعی، باعث جذب بیشتر افراد به پیاده‌روی و حضور در محله در نتیجه نظارت عمومی افزایش می‌یابد.

مراجع:

- ۱- حیدری، غ و دیگران. پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی، مطالعه موردی: زنجان، فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۱، ۱۳۹۰.
- ۲- حقیقت بین، م؛ جلالی، آ. ارتقای امنیت معابر شهری با تاکید بر نورپردازی نمونه موردی: خیابان های امامت و فرهنگ در مشهد، پنجمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری. مشهد مقدس، ۱۳۹۲.
- ۳- کلاهیچیان، م. راهکارهای تحقق امنیت اجتماعی، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی معاونت اجتماعی ناج، تهران، ۱۳۸۴.
- ۴- پور جعفر، م؛ محمودی نژاد، ه. طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای شهری، انتشارات هله، ۱۳۸۸.
- ۵- جیسون، س؛ ویلسون، پ. طراحی محیطی جرم ستیز: پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، (ترجمه: محسن کلانتری و ابوذر بیرامی)، نشر آذر کلک: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی، پلیس پیشگیری، دفتر تحقیقات کاربردی، زنجان، ۱۹۶۴.
- ۶- کلانتری، م؛ حیدریان، م؛ محمودی، ع. ایمن سازی فضای کالبدی شهرها در برابر بزهکاری با استفاده از راهبردهای پیشگیری جرم با طراحی محیطی، فصلنامه دانش انتظامی، شماره ۳، ۱۳۹۰.
- ۷- پاکزاد، ج. راهنمای طراحی شهری در ایران، پیام سیما، ۱۳۸۸.
- ۸- نیومن، الف. خلق فضاهای قابل دفاع، (ترجمه: فائزه رواقی و کاوه صابر)، انتشارات طحان، ۱۳۸۸.
- ۹- جیکوبز، ج. مرگ و زندگی شهرهای آمریکا، پارسی، (ترجمه: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی)، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۸.
- ۱۰- کلکوهن، اف. طراحی عاری از جرم، (ترجمه: حمیدرضا عامری سیاهویی و مهرداد رایجیان اصلی)، نشر میزان، ۱۳۹۰.
- ۱۱- پاکزاد، ج؛ فرید تهرانی، س. ترس فضاهای شهری، نشر و پخش ثمین، ۱۳۹۰.
- ۱۲- مرادی، ن. شاخص های امنیت در فضاهای شهری، ماهنامه شهرداری ها، شماره ۶۰، ۱۳۸۰.
- ۱۳- حسینی، الف و همکاران. امنیت کالبدی با رویکرد CPTED، بررسی عوامل محیطی موثر در ایجاد فضاهای ایمن در ساماندهی و طراحی بافت های فرسوده، همایش بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری، مشهد، ۱۳۸۷.
- ۱۴- علوی طبری، ه. نورپردازی در معماری منظر، انتشارات شهیدی، ۱۳۸۹.
- ۱۵- تاجران، ع؛ کلالی، ح. بررسی تاثیر عملکرد پلیس بر احساس امنیت شهروندان تهرانی، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال چهارم، شماره چهارم، ۱۳۸۸.
- ۱۶- طرح احیای هویت محلات، شهرداری منطقه ۵ تهران. بازیابی شده در ۳ دی ۱۳۹۳، از: www.region5.tehran.ir/Portals/0/N-M2-5.pdf
- ۱۷- مهندسان مشاور شارمند. طرح تفصیلی منطقه ۵ تهران، نهاد مدیریت و برنامه ریزی تهیه طرح های توسعه شهری تهران، ۱۳۹۱.